

Pastors op zoek naar een geschikte woonst in het decanaat Torhout (1716-1778)

Het bisschoppelijk archief in Brugge verwierf in december 2006 een tot nu toe onbekend visitatieregister van het decanaat Torhout, dat begint in 1716 en aanvullingen bevat tot 1778¹. Het handschrift meet 25 x 37 cm en telt 99 genummerde en 5 niet-genummerde pagina's. Het register werd begonnen door deken Theodorus de Donckere, die op 24 april 1716 tot deken van het decanaat Torhout werd benoemd². Na zijn dood werd hij op 1 augustus 1743 als deken opgevolgd door Arnoldus Daems, die overleed op 16 maart 1759³. Op zijn beurt werd deze op 6 april 1759 als deken opgevolgd door Joannes Laros⁴. Na het ontslag van Laros werd Gerardus Rousseaux op 11 juli 1778 tot deken van Torhout benoemd⁵. Rousseaux noteerde net als zijn voorgangers een

- 1 Dit handschrift behoorde tot de nalatenschap van E.H.Antoon Lowyck (1914-2005) en werd aan het bisschoppelijk archief geschonken door mevrouw M.L.'t Hooft. Het ontbreekt in: M.CLOET, N.BOSTYN & K.DE VREESE (eds.), *Repertorium van dekenale visitatieverslagen betreffende de Mechelse kerkprovincie (1559-1801)*, Leuven, 1989, p.93-94, en vult dus een lacune. Wel is een decanaal visitatieverslag van 1755 bewaard in: BRUGGE, Rijksarchief, Nieuw Kerkarchief, 413.
- 2 Volgens het titelblad van het visitatieregister was hij een Brusselaar. Hij werd tot priester gewijd te Brugge op 25 februari 1679 en was achtereenvolgens onderpastoor in Eeklo (1679), pastoor in Eernegem (1680) en van 1699 tot zijn dood pastoor in Lichtervelde (BRUGGE, Bisschoppelijk Archief, B241, Decanaal Visitatieverslag (hierna afgekort DV) 1716-1778, p.1; B37-55, *passim*).
- 3 Volgens het titelblad van het visitatieregister was hij eveneens een Brabander, nl. afkomstig uit Keerbergen. Hij was achtereenvolgens onderpastoor in Gits (1718), pastoor in Eernegem (1721) en van 1738 tot zijn dood pastoor in Oostkamp (BAB, B21, DV 1716-1778, p.1; B48-65, *passim*; G.CLAEYS, *De gemeente Oostkamp*, Oostkamp, 1953, p.36).
- 4 In tegenstelling tot zijn beide voorgangers was de in Maldegem geboren Laros afkomstig uit het toenmalige bisdom Brugge. Hij werd tot priester gewijd te Brugge op 12 maart 1729 en was achtereenvolgens onderpastoor in Sint-Jan-in-Eremo (1729) en Sint-Laureins (1731) en pastoor in Ichtegem (1743) en Handzame (1755). Hij nam ontslag als deken op 11 juli 1778 en stierf op 9 mei 1784 als pastoor van Handzame (BAB, B241, DV 1716-1778, p.1; B51-75, *passim*).
- 5 Hij werd in oktober 1719 geboren in Groot-Zunderen (Nederland) en ontving dimissoriaalbrieven voor de priesterwijding op 5 juni 1743. Hij was achtereenvolgens onderpastoor in Dudzele (1743), pastoor in Ruddervoorde (1749) en Loppem (1760). Hij overleed op 19 juni 1815 als pastoor in Loppem (BAB, B54-80, *passim*; A.STAEL, *Kerk in revolutietijd. Het Decanaat Torhout 1795-1815*, Aartrijke, 1992, p.111).

aantal aanvullingen in het in 1716 begonnen register, maar eind 1778 nam hij een nieuw decanaal visitatieregister in gebruik⁶. In het recent opgedoken register vinden we naast onder meer de gebruikelijke gegevens over de parochiekerk en –clerus uiteraard ook geregeld inlichtingen over de pastorieën, een onderwerp dat onze jarige voorzitter altijd na aan het hart heeft gelegen⁷. Hierbij valt het op dat verschillende pastoors in het decanaat Torhout het in de betrokken periode soms langdurig zonder een eigen pastorie moesten stellen.

AARTRIJKE

Een kras voorbeeld was Aartrijke, waar de door pastoor Joannes Franciscus Ramoudt bewoonde pastorie op 14 november 1711 was afgebrand “bij peur ongheluck ende in syn absentie”. De pastoor zag zich daarom genoodzaakt zijn intrek te nemen in een herberg, omdat er “gheene bequaeme huijsen becommelijck en waeren tot het houden van sijne woonste” en hij niet buiten de parochie wou gaan wonen. Dertien maanden lang verbleef de pastoor “in een cleijn camerken” in de herberg Sint-Donaas van brouwer Jan Espeel, waarvoor de parochie de huurkosten (3 ponden groten) betaalde⁸. Intussen was de pastoor een proces begonnen tegen de tiendheffer, het Brugse Sint-Donaaskapittel, om de kanunniken te verplichten zijn pastorie te herstellen, maar de Raad van Vlaanderen verklaarde op 10 juni 1712 zijn eis onontvankelijk⁹. Toch zond het kapittel de pastoor niet geheel met lege handen naar huis, want hij kreeg een tegemoetkoming van 24 ponden 18 schellingen 3 groten in de herstelkosten, die uiteindelijk 90 ponden 7 groten beliepen. In 1713 kon pastoor Ramoudt zijn grotendeels herstelde pastorie opnieuw betrekken¹⁰. Deken

6 BAB, B2411, DV 1778.

7 Zie o.a.: L.DEVLIEGHER, *Pastorieën bouwen en verbouwen in de 18de eeuw*, in: “Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis”, 143 (2006), p.74-145.

8 BAB, F5, proces tussen pastoor Ramoudt en Sint-Donaaskapittel; J.POLLET, *Bijdragen tot de geschiedenis van Aartrijke 898-1740*, Zedelgem, p.190.

9 BAB, F5, proces tussen pastoor Ramoudt en Sint-Donaaskapittel; A82, p.322-323, 332, 337, 341. In datzelfde jaar moest het Sint-Donaaskapittel ook al mee betalen voor het herstel van de pastorie van Varsenare. Daarover kon het een regeling bereiken met de andere tiendheffer, de Sint-Andriesabdij (*ibid.*, p.334, 336).

10 J.POLLET, o.c., p.190.

De Donckere maakt in zijn visitatieverslag van 11 mei 1716 echter slechts kort melding van deze hele geschiedenis en noteert alleen dat de pastoor terug zijn intrek had genomen in de pastorie die na een brand hersteld was door het afstaan van bepaalde tienden en de bijdragen van de parochianen¹¹. In zijn visitatieverslag van 6 mei 1719, dat apart bewaard bleef, besteedt hij aan de herstelde pastorie slechts één regel¹².

Tien jaar later bleken er alweer belangrijke onderhoudswerken noodzakelijk aan de pastorie. Zo werd er een nieuwe brug gelegd over de pastorijgracht en moesten ook de oevers van de gracht zelf verstevigd worden “teghen het insijncken van de huijssinghe ende waterschepsteegher”. Tegelijk werden er herstelwerken uitgevoerd aan de stal, waar “een peirdecribbe ende rosteel mette toebehoorten” werden aangebracht¹³. Al deze werken waren voltooid op 12 juli 1729 en kostten aan de parochie 27 ponden groten. Nu “de caijinghe van de wal” stevig genoeg was, werden er vanaf oktober 1729 ook werken uitgevoerd aan de pastorie zelf, onder meer aan het dak, dat met stro bedekt werd. Verder werden de brug, de poort, de ramen en de deuren van de pastorie geveerd, en werd er een afdak bijgebouwd, waarvan de muren bestonden uit vlecht- en pleisterwerk. De kosten voor al deze werken beliepen 39 ponden 7 schellingen 8 groten. Op 20 juli 1740 werden weer dakwerken aanbesteed, waarbij het strodak vervangen zou worden door een tegeldak, wat aan de parochie 81 ponden 14 schellingen 8 groten kostte. In 1741 werd tenslotte de pastorijgracht uitgegraven en gereinigd. De parochianen die dit karwei zelf hadden uitgevoerd werden daarvoor beloond met een half vat bier in de herberg Sint-Amand¹⁴. In het visitatieverslag van bisschop de Castillion van 30 juni 1745 valt enkel te lezen dat

11 “D[ominus] pastor inhabitat propriam domum quae a 5 annis combusta fuit et restauratur per cessionem duarum partium r[espectivarum] decimarum et quod defuit suppleverunt parochiani.” (BAB, B241, DV 1716-1778, p.7). Deze passage is slecht leesbaar en aan de kantlijn gehavend.

12 “E[st] domus pastorale, et fuit combusta, et parochiani illud refecerunt saltem pro maiori parte.” (RAB, NKA, 413, DV 1719, p.31 – met dank aan collega Dr. Michel Nuyttens van het RAB).

13 J.POLLET, o.c., p.195. Een rosteel of rasteel is een ruif (L.DE BO, *Westvlaamsch Idioticon*, Brugge, 1873, p.914).

14 J.POLLET, o.c., p.195.

de pastorie in goede staat was en dat het onderhoud ten laste viel van de parochianen¹⁵. Deze laatste droegen ook de kosten voor het onderhoud van de kerk¹⁶.

WERKEN

Voor Werken noteerde deken De Donckere in zijn visitatieverslag van 28 mei 1716 dat de pastoor een proces had ingespannen bij de Raad van Vlaanderen om de reparaties aan zijn pastorie te doen betalen door de abdis van het rijke klarenklooster in Petegem, maar hij had dit proces verloren en tenslotte de herstellingen zelf bekostigd¹⁷. Pastoor Josephus van Savelcuyl, die afkomstig was uit het bisdom Antwerpen en zijn benoeming verkregen had dankzij de artesfaculteit van Leuven¹⁸, stelde inderdaad op 28 september 1711 een rekest op, waarin hij verklaarde dat “aen syn huys pastoreel binnen deselve prochie ontbreken seer groote ende nootsaekelycke reparatien, niet alleene aen[de] daecken ende solderinghe, nemaer oock de mueren ende poorte van t’selve huys benevens meer andere nootsaekelyckheden, soo verre dat t’voorn[oemde] huys in geen staet en is omme alsoo te connen ghebruyckt worden, ende sonder uytstel moet worden gherepareert”. Daarom richtte de pastoor een verzoek aan de abdis als tiendheffer, “aende welcke oock is ter handt ghedaen eene specifique declaratie vande voors[eyd]e te doen refectien ende reparatien”. De abdis liet de pastorie inspecteren door haar ontvanger, maar toen ze weigerde “de ghemelde reparatien te doen op frivol pretext dat daer anne al te groote somme soude dependeren”,

15 “[pastor] habet domum pastoralem, sarta tecta, et ad onus parochianorum decimatorum.” (BAB, B239, Aartrijke, §4.5).

16 In de sectie over de kerk volgt op de vraag “*Quis teneatur ad reparaciones?*” de passus “*parochiani, quibus capitulum cathedrale decimas cessit a quinquennio circiter.*” (*ibid.*, §3.3). Ook volgens het handboek van pastoor Jacobus Sevenoy, die pastoor Ramoudt na diens dood opvolgde, was de parochie zelf sinds 1740 tiendheffer (J.POLLET, o.c., p.195-197).

17 “*Habet domum pastoralem quae pro parte ultimo reparata fuit ex parochia. Pastor intentavit litem pro reparatione domus contra abbatissimam quam perdidit cum expensis in concilio flandriae.*” In de marge noteerde de deken later: “*D[ominus] pastor reparavit domum pastoralem suis sumptibus sine preiudicio*” (BAB, B241, p.87). Het jaartal 1716 werd later veranderd in 1726, en ook werden de jaartallen 1732 (De Donckere) en 1743, 1745 en 1746 (Daems) toegevoegd.

18 BAB, B241, p.85.

wendde de pastoor zich tot de Raad van Vlaanderen. Op 18 februari 1712 vroeg het hof hem om een overzicht van zijn inkomsten, en daarom kwam de pastoor op 6 april 1712 zelf naar Gent en verklaarde "in verbo sacerdotis manu pectori apposita dat hy over al het seker ende onseker incommen van syne cure t'sydert den jaere 1703 als wanneer hy pastor is geworden jaerlycx maer en heeft ghenoten ende gheproffyteert tot ontrent de vyfhondert guldens salvo justo t'een jaer door t'ander, verclaerende eensweeghs hier toe, ende tot het stellen van voldoeninghe in syn voorn[oemde] saecke expres in dese stadt ghecommen te syne van t'voorseyde Werckene, en om gheen ander affairen". Niettemin verklaarde de Raad van Vlaanderen zijn eis op 9 september 1712 onontvankelijk en veroordeelde de pastoor tot de proceskosten¹⁹. Uit het visitatieregister van bisschop de Castillion uit 1745 blijkt dat de pastorie van Werken slechts gebrekkig hersteld was²⁰. De opvolgers van Van Savelcuyl konden dus evenmin de abdis van Petegem overreden hun pastorie te doen herstellen.

WINGENE

In het visitatieverslag van 12 mei 1716 is niets genoteerd over de pastorie in Wingene, maar deken Daems vulde later in de marge aan dat de pastoor een huis bewoonde dat voor hem was aangekocht en waarvoor hij jaarlijks 5 ponden 15 schellingen 2 groten moest betalen aan het seminarie in Brugge. Deze woonst werd in 1740 vernieuwd voor de som van 123 ponden 7 schellingen 4 groten, waarvoor pastoor Joannes-Baptista de Busschere en zijn opvolgers elk jaar 25 gulden moesten afbetalen. In ruil ontving de pastoor wel jaarlijks negen ponden groten van de tiendheffer²¹.

19 BAB, F390, proces tussen pastoor Van Savelcuyl en de abdis van Petegem.

20 "ad sum r[esponsum] q[uo]d habeat domum pastoralem satis debilem in suis refectio[n]ibus ad onus praefatae abbatissimae ut ego sustineo" (BAB, B239, Werken, §4-5).

21 "Dominus pastor habitat in domo empta pro pastoratu, quae in hunc diem est gravata apud seminarium Brugense, cum £ 5=15=2 g. annue, juxta reductionem; erat enim ante octo librar[um]; sol[utio] 1747. cadit 23 maji. Insuper domus illa restaurata est a[nn]o 1740. per R[everendum] D[ominum] Joan[nem] Bap[tistam] de Busschere, quae constitit £ 123=7=4 g. juxta comp[utum] redditum A[rnoldo] Daems decano (...) et signat[um] ab eodem. Hanc sommam (sic) ipse dictus pastor de suis venditis patrimonialibus impendit: hac conditione ut ipse vel successores debent singulis annis dequitare viginti

Ook uit het bisschoppelijk visitatieverslag van 20 juni 1746 blijkt dat de pastorie pas kort geleden was verbouwd en dat de kosten daarvoor door De Busschere en zijn opvolgers moesten worden afbetaald²². Het huis in kwestie was op 29 april 1671 aangekocht door pastoor Jacobus de Hurpy, die de woning flink had uitgebreid en onder meer een nieuw strooien dak had laten leggen²³.

Wat er mankeerde aan de pastorie wordt uitgebreid beschreven in een verzoekschrift van pastoor De Busschere aan de bisschop uit 1738. De pastoor kloeg hierin “dat hij maer en heeft een pastoreel huijs van cleen en gheen ghenoeghsaem gerief als sijnde de kelder van ‘t selve huijs maer ses voeten breedt en seshien voeten lanck”. Als slaapkamer diende “een cleen plaetsken, sijnde een deel van een onderlat van sijn huijs, t’welcke insghelijcks maer ses voeten en is in de breede en ontrent thien voeten in de langhde, en so ghevolgentlijck gheene behoorelijke slaepkamer wesen en can”²⁴. Tenslotte meldde de pastoor dat “de keucken ten deele maer en staet op houte stijlen en daer tusschen gevlochten en met leem gheplackt aldus wesende een seer slecht en haest verganckelijck werck”²⁵. In de plaats hiervan vroeg de pastoor toestemming om de kelder met ongeveer vier voet te verbreden

quinque florenos. Primus annus solutionis cedit 24 junii 1741. In compensationem domus pastoralis accipit past[or] a decimatore 9 libras magn[as] annue” (BAB, B241, DV 1716-1778, p.93). De onderpastoor had evenmin een eigen huis (*ibid.*, p.94).

- 22 “*pastor habet domum per unum suorum predecessorum anno 1671 emptam sed curae suae specialiter numquam annexam, et (...) numquam amortizatam, bene modo est sarta tecta expensis moderni pastoris ad illius tamen successorum pro rata temporis residentiae onus domui illi applicavit de consensu Ill[ustrissim]i D[omi]ni Henrici Josephi van Susteren 19. [novem]bris 1738 concessio. Notandum tamen quod decimatores pastori annue solvent novem libras magnas ad conduendam aliquam domum, quapropter non videbantur teneri ad restaurationem dictae domus per modernum pastorem (...) anno 1739 factam illius autem restaurationis expensae secundum computum R[everend]o adm[odum] D[omi]no A[rno]l[do] Daems (...) ab Ill[ustrissim]o D[omi]no Jo[ann]e Bap[tis]ta Ludovico de Castillion moderno episcopo Brugensi deputato factum 1a julii 1745 fuerunt centum et viginti trium librarum magnarum et septem solidorum onus autem annexum et personale est viginti quinque florenorum ex declaratione praelaudati episcopi inchoatum 24 junii 1740. Facta 9 mar[tii] 1745”* (BAB, B239, Wingene, 54-5).
- 23 RAB, Aanwinsten, nr.1149 (met dank aan de heer Jo Patteeuw uit Assebroek); G.LAMS & A.VANDEWIELE, *Wingene en Zwevezele door de jaren heen*, Roeselare, 1990, p.31.
- 24 Een onderlat is een afdak (L.DEBO, o.c., p.769). Ook in Aartrijke werd bij de verbouwing in 1729 een “honderlat” aangebouwd (J.POLLET, o.c., p.195). In de beschrijving van de uit te voeren werken aan de pastorie van Zwevezele is er eveneens sprake van “het onderladt” (BAB, F430).
- 25 BAB, B54, f.295r.

en “boven de selve een behoorlijcke ende bequaeme slaepcaemer te doen maecken, namentlijck terwijlen jeghenwoordigh de caemer wesende de principaalste ende oock de eenigste van het hujs om iemant te connen logieren, moet dienen tot eenen doorganck om naer ‘t ghemelde slaepcamerken (...) te passeeren”. Verder vroeg hij de toelating ter vervanging van de lemen keukenmuur “aan de keucken eenen steenen meur (te) doen maecken, ‘t gone alsdan een veel langhdeurigher en cloecker werck wesen sal als jeghenwoordigh”. Tenslotte verzocht hij om het dak van de pastorie met pannen te mogen bedekken “daer ‘t selve nu maer met stroo en is ghedeckt”. Om de verbouwing te financieren vroeg de pastoor de toelating tot een jaarlijkse afbetaling van 25 gulden door hemzelf en zijn opvolgers, waarbij hijzelf nog altijd de zwaarste lasten zou dragen, “mits hij in sijn particulier de penninghen tot de voors[ey]den wercken soude moeten besorghen ende ‘t jaerlijcks intrest daer van soude draghen”²⁶.

Nadat deken Daems de kosten begroot had op 123 ponden 7 schellingen groten, gaf bisschop Van Susteren op 19 november 1738 zijn akkoord en stond ook toe dat voor de werken de bomen op de gronden van de pastorie – ter waarde van 3 ponden groten – benut mochten worden²⁷. Omdat de verbouwing slechts begonnen was in juni 1739 en de pastoor pas vanaf juni 1740 ten volle ervan had kunnen genieten, vroeg hij aan bisschop de Castillion, die Van Susteren was opgevolgd, de toelating om de jaarlijkse afbetaling slechts te doen lopen vanaf Sint-Jansdag 1740, wat deze op 9 maart 1745 toestond²⁸. Helaas leren noch de visitatieregisters, noch de *Acta episcoporum* ons wie het kapitaal verschaft heeft om de werken te bekostigen²⁹. De belangrijkste tiendheffer in Wingene was de Sint-Amandusproosdij in Kortrijk, die ook het patronaatsrecht bezat. De proosdij betaalde inderdaad zes ponden groten of twee derden van de jaarlijkse huur (“*loier*”,

26 *Ibid.*, f.295v-296r.

27 *Ibid.*, f.296r-296v.

28 BAB, B58, f.15r.

29 In de parochiebundel van Wingene (BAB, F407) zit ook nog een brief van De Busschere aan de proost van Sint-Amands in Kortrijk dd. 4 augustus 1744, waarin sprake is van huurkosten (“*loier de maison*”), echter niet van de verbouwing van de pastorie.

“louage” of “huijsheure”) aan de pastoor³⁰. Het andere derde was ongetwijfeld ten last van het Sint-Pieterskapittel in Kassel. Aan deze situatie kwam er pas een einde onder pastoor Rogerius Vynaegie, die in 1771 de overleden De Busschere opvolgde en in 1774 het initiatief nam om met financiële steun van de tiendheffers een nieuwe pastorie te bouwen³¹. In 1775 betaalde de Sint-Amandusproosdij in Kortrijk twee derden van de bouwkosten voor de pastorie, die in totaal 7200 ponden bedroegen³². Uiteraard ontving de pastoor van Wingene daarna geen huurvergoeding meer van de tiendheffers³³.

ANDERE PAROCHIES

In het visitatieverslag van deken De Donckere worden er bij de meeste parochies slechts één of twee regels gewijd aan de pastorie. Voor Ruddervoorde vermeldt het verslag van de visitatie op 11 mei 1716 dat de pastorie al dikwijls hersteld was door de tiendheffer, *in casu* het Brugse Sint-Donaaskapittel³⁴. Dertig jaar later, bij de bisschoppelijke visitatie op 8 juni 1746, vertoonde de pastorie van Ruddervoorde nog altijd tal van gebreken³⁵. Voor Zwevezele geeft het verslag van de decanale visitatie op 10 mei 1716 eveneens aan dat de pastorie hersteld werd door de tiendheffers³⁶. In het bisschoppelijk visitatieverslag van 1 juni 1746 werden er over deze pastorie geen klachten genoteerd³⁷. Voor Vladslo vermeldt

30 BAB, F407, kwitanties 1718-1766; C33, rekeningen Sint-Amandusproosdij, 1742-1774.

31 L.DEVLEIEGHER, *a.c.*, p.140-142.

32 “*En differents jours paijé a Mr. Vinaigie curé de Winghene les 2/3 de la somme de 7200 livres portant quatre milles huit cent livres pour notre coopart de sa maison pastorale qu’il a fait batir toute neuve 4800-0-0*” (BAB, C33, rekeningen Sint-Amandusproosdij, 1775).

33 BAB, C34, rekeningen Sint-Amandusproosdij, 1776-1778.

34 “*Habet domum pastoralem quae plerumque reparatur a decimatore.*” (BAB, B241, DV 1716-1778, p.60).

35 “*Domus pastoralis noviter extracta est male aedificata et multa adhuc deficiunt.*” (BAB, B239, Ruddervoorde, §4.5).

36 “*Habet et domum quae reparata fuit a decimatoribus*” (BAB, B241, DV 1716-1778, p.66).

37 “[pastor] *h[abe]t domum pastoralem, sarta tecta, et ad onus decimatorum.*” (BAB, B239, Zwevezele, § 4.5). In 1779 liet pastoor Renier van der Helst een plan opmaken om de pastorie uit te breiden, maar of dit plan is uitgevoerd is onduidelijk. Er wordt in elk geval geen verbouwing uit die tijd vermeld in: G.LAMS & A.VANDEWIELE, *o.c.*, p.106. Deze auteurs wijzen ook op het gebrek aan medewerking van de deken van het Sint-Donaaskapittel, baron de Vicq, die de voornaamste tiendheffer in deze parochie was (zie ook: BAB, F340, archivalia pastorie, 1752-1779).

het relaas van de decanale visitatie op 19 augustus 1716 enkel dat de pastorie hersteld werd door de tiendheffers, maar uitzonderlijk wordt hierin ook gewag gemaakt van een huis voor de onderpastoor³⁸. In Handzame zwijgt het decanaal visitatieverslag van 15 juli 1716 over de pastorie, maar bij één van zijn latere bezoeken noteerde de deken ter aanvulling dat er een nieuwe pastorie gebouwd was op kosten van de tiendheffer en dat de pastoor zelf de bouw van een keuken en een stal had betaald. Mogelijk betrof het hier Josephus van Savelcuyl, die eerder al veel problemen had ontmoet bij het herstel van zijn pastorie in Werken en die van 1716 tot zijn dood in 1726 pastoor was in Handzame, maar helaas valt deze passage in het verslag niet precies te dateren³⁹. Bij de bisschoppelijke visitatie op 30 juni 1745 bleek dat het dak van de pastorie hersteld moest worden⁴⁰.

Voor Zedelgem is er geen visitatieverslag opgesteld door deken De Donckere, maar wel door zijn opvolger Daems, die in 1743 noteerde dat de pastorie in Zedelgem het jaar voordien volledig vernieuwd was. De tiendheffers hadden daarvoor 75 ponden groten bijgedragen, maar pastoor Joannes Ketels had een onbekend bedrag betaald om de verbouwing aan zijn smaak te kunnen aanpassen⁴¹. In Torhout noteerde deken Daems in de marge van het verslag van zijn voorganger laconiek dat er geen pastorie

38 *"Eccl[es]ia reparatur a fabrica et domus pastoralis a decimatoribus de Vicogne et Tornacensis. Vicepastor habet domum et triginta libras magnas et tertiam partem ex accidentibus."* (BAB, B241, DV 1716-1778, p.74-75). In dit verslag is het jaartal 1716 later gewijzigd in 1726; allicht heeft de deken bij een visitatie in 1726 niets nieuws vastgesteld en enkel de datum "aangepast". De tiendheffers waren de norbertijnenabdij van Vicogne en het kathedraalkapittel van Doornik (*ibid.*, p.71). In 1770 en 1771 werd de pastorie door diverse ambachtshuizen geïnspecteerd en er werden plannen voor een nieuwbouw opgemaakt (L.DEVLIEGHER, *a.c.*, p.79, 133).

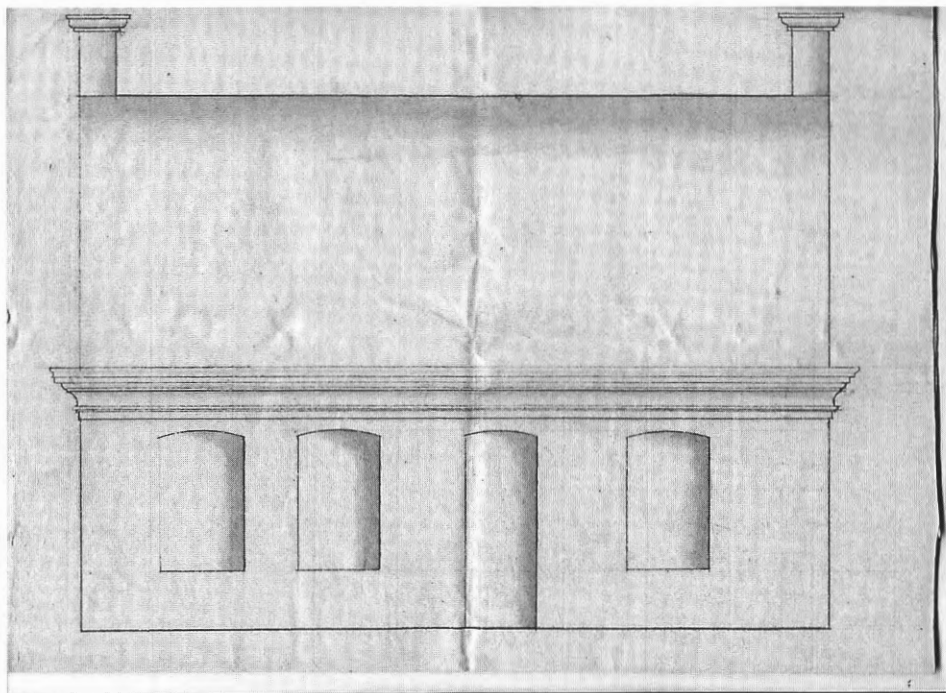
39 *"Habet modo navam (sic) domum edificatam sumptibus decimatoris sed dominus pastor pro sua commoditate construxit suis sumptibus culinam et stabulum."* (BAB, B241, DV 1716-1778, p.22). Het jaartal 1716 van het oorspronkelijke bezoek is omgezet in 1726 en er zijn ook jaartallen toegevoegd. De opvolgers van Van Savelcuyl waren Bernardus Bockstael (1726) en Franciscus Marinus Cordier (1741). De tiendheffer was de benedictijnenabt van Ename (*ibid.*, p.19, 21).

40 *"Habet domum pastorale non habet sarta tecta quae sunt ad onus decimatoris"* (BAB, B239, Handzame, §4.5).

41 *"Domum pastoraalem habet totam innovatam a[nn]o 1742. Contribuerunt decimatores 75 libras magnas; ipse de suis addidit ut aedificaret juxta gustum suum."* (BAB, B241, DV 1716-1778, p.102).

was⁴². De pastoor van Torhout was overigens altijd een kanunnik van het Sint-Pieterskapittel, wat allicht verklaart waarom er voor hem geen ambtswoning was. In het bisschoppelijk visitatieverslag van 24 juni 1746 noteerde pastoor Ambrosius de Busschere dat hij jaarlijks vijftien ponden groten betaalde voor de huur van zijn huis⁴³.

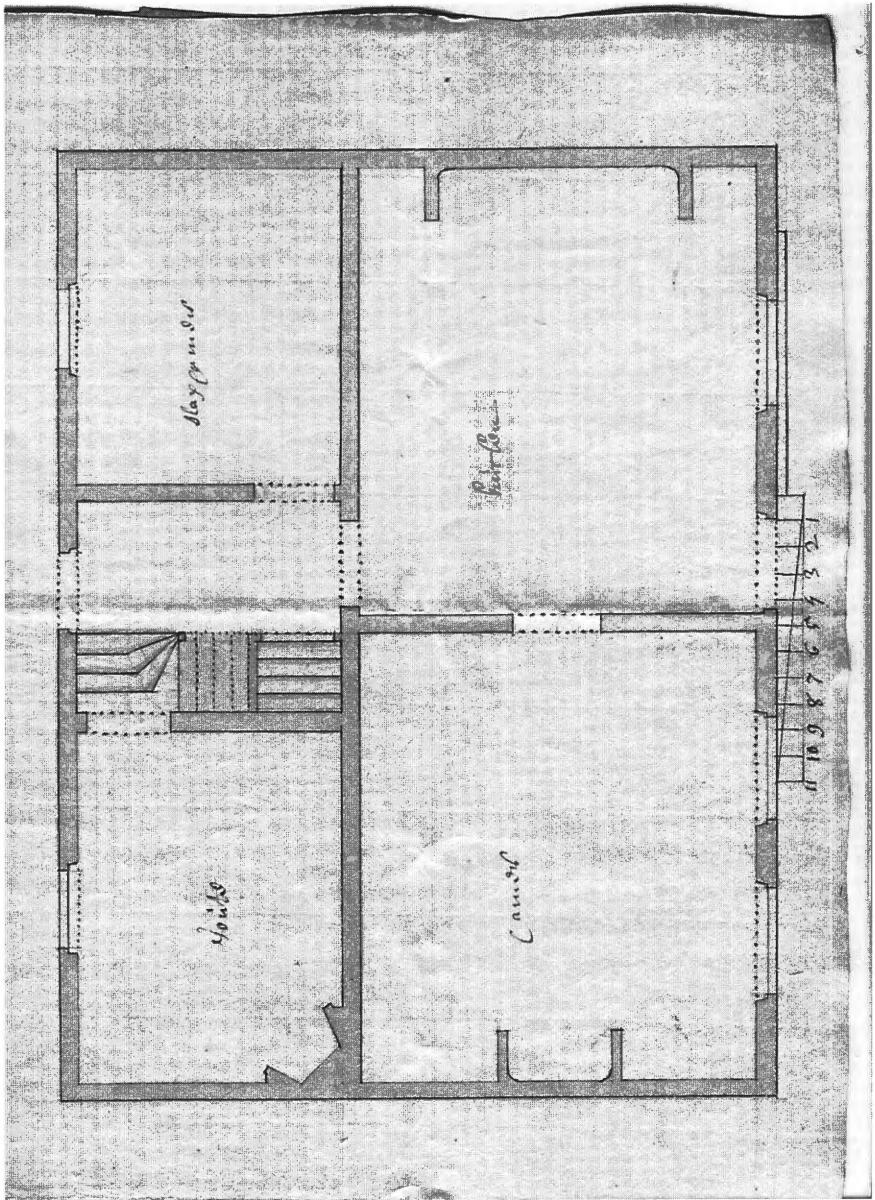
In de zeven resterende parochies van het decanaat Torhout hebben deken De Donckere en zijn opvolgers in het decanale visitatieregister geen enkele aantekening over de pastorie nagelaten. Ook de gegevens uit het bisschoppelijk visitatieregister van 1746

Voorbeeld van de te bouwen pastorie in Zwevezele.
(BAB, F430, zonder datum.)

42 "*non est domus pastoralis*" (BAB, B241, DV 1716-1778, p.4).

43 "*conduco domum meam 15 libris magnis annue*" (BAB, B239, Torhout, §4.5).

Grondplan van de te bouwen pastorie in Zwevezele, met aanduiding van de kamer, keuken, trap, voute en slaapkamer.
(BAB, F430, zonder datum.)

zijn beperkt en bovendien vrij stereotiep, omdat de pastoors zelf telkens moesten antwoorden op de voorgedrukte vraag of de parochie een pastorie bezat, of het dak in goede staat was en ten wiens laste de pastorie was⁴⁴. In Oostkamp noteerde deken Daems, die ook pastoor van deze parochie was, dat er een huis was. De rest vond hij voldoende gekend om er niet te moeten op ingaan!⁴⁵ In Loppem verklaarde de pas benoemde pastoor Cornelius Dillebeke zelfs niet te weten ten wiens laste de pastorie was⁴⁶. Hij had natuurlijk wel het voordeel dat één van zijn voorgangers, Donatianus Arents, in 1718 de pastorie grondig had doen verbouwen. Toch liet zijn opvolger Elias Verdick al in 1757 een nieuwe pastorie bouwen, zowel omwille van de slechte staat van zijn vorige woonst, als wegens de ongunstige ligging ervan – naar eigen zeggen minstens een halve mijl van de parochiekerk. In 1857 zou bovenop dit éénlaagshuis een verdieping worden opgetrokken⁴⁷. In Ichtegem geeft het bisschoppelijk visitatieregister enkel aan dat er een pastorie was ten laste van de bisschop van Brugge⁴⁸. In Kortemark had de pastorie behoefte aan een groot herstel, wat de tiendheffer voor binnenkort toegezegd had⁴⁹. In Lichtervelde verklaarde pastoor Petrus de Ruescas dat de pastorie in de zomer van 1745 gerestaureerd was, waarbij hijzelf om ernstige moeilijkheden te vermijden één derde van de kosten had betaald, en de abdis van de Guldenbergabdij van Wevelgem de rest. In het vervolg zou de bisschop van Brugge als tiendheffer opnieuw één derde van de reparaties aan de pastorie bekostigen⁵⁰. In Poeke en

44 “*Titulus Quartus (...). §. An habeat Domum Pastoralem, an sarta tecta, & ad cujus onus*”. (BAB, B239).

45 “*casam [habet], reliqua nota sunt*” (BAB, B239, Oostkamp, §4.5). Op 22 november 1745 gaf de bisschop van Brugge toestemming aan de deken om enkele bomen op de grond bij de pastorie te vellen ter financiering van herstelwerken aan de pastorie. Op 27 februari 1755 kreeg de pastoor de toelating om drie bomen te vellen om een brug te leggen (BAB, B58, f.71-72r; B63, f.25r).

46 “*affirmative. ad cujus onus nescio.*” (BAB, B239, Loppem, §4.5).

47 A.VERVENNE, *De parochie Sint-Martinus te Loppem en haar pastoors van 1300 tot heden*, Loppem, p.63-64, 71-73, 99; L.Devliegheer, a.c., p.80, n.11.

48 “*habet. et ad onus episcopi Brugensis*” (BAB, B239, Ichtegem, §4.5).

49 “*habet domum pastoralem, sed indiget magna reparatione, que est ad onus decimatoris, qui promisit quam primam illam reparare.*” (BAB, B239, Kortemark, §4.5).

50 “*aestate praeterita est hic restaurata domus pastoralis ad onus abbatissae praenominatae pro duabus tertiis, et pro una tertia ad onus reale mei pastoratus ob notabiles difficultates evadendos, alioquin, et in futurum, prout retro tempore fuit, Ill[ustriss]imus Dom[inus]*”

Waardamme was er tenslotte helemaal geen pastorie. In Poeke, een enclave in het bisdom Gent, moest de pastoor een huis huren als woonst⁵¹.

BESLUIT

In zijn artikel over 18de-eeuwse pastorieën in de Handelingen van ons Genootschap wees Luc Devliegher er al op dat er nog nieuwe gegevens over deze pastoorswoningen zouden kunnen opduiken uit het onderzoek van bijv. bouwrekeningen, processen met tiendheffers en visitatieverslagen⁵². In het hier bestudeerde visitatieregister van het decanaat Torhout blijkt dit inderdaad het geval te zijn, ook al varieert de waarde van de gegevens sterk: bij sommige parochies wordt er vrij gedetailleerde informatie over verbouwingen verstrekt, bij andere treffen we slechts algemeenheden aan. In acht van de zestien parochies van het decanaat ontbreken ofwel alle inlichtingen over de pastorie, ofwel was er in de bewuste periode niet eens een pastoorswoning. Binnen het bestek van dit artikel was het niet mogelijk om systematisch de lacunes in de visitatieverslagen aan te vullen door het onderzoek van de parochiebundels in het bisschoppelijk archief of de rekeningen in lokale kerkelijke archieven⁵³. Toch kunnen we al enkele voorlopige conclusies trekken.

In veel parochies in het decanaat Torhout vormde het onderhoud van de pastorie duidelijk een voortdurend probleem. Sommige parochieherders beschikten niet eens over een passende woonst, ofwel voldeed de bestaande pastorie niet aan hun behoeften. Voor deze pastoors betekende het dan ook een welgekomen hulp dat er op 25 september 1769 een keizerlijke ordonnantie werd

episcop[us] Brug[ensis] ad unam tertiam concurrir in restauratione et omni reparatione domus ejusdem ratione suarum hic decimarum." (BAB, B239, Lichtervelde, §4.5; zie ook het rekest van pastoor de Ruescas s.d. aan de bisschop van Brugge, in: BAB, F228)

⁵¹ "non habet domum pastorale, sed debet locare" (BAB, B239, Poeke, §4.5). In het verslag van Waardamme van 8 juni 1746 is het antwoord over de pastorie beperkt tot "vacat" ("ontbreekt").

⁵² L.DEVLIEGHER, *a.c.*, p.75.

⁵³ In de parochiebundels van de hierboven besproken parochies in het bisschoppelijk archief werden steekproeven uitgevoerd door E.H.Leo Loosveld, adjunct-archivaris, waarvoor dank.

uitgevaardigd om de tiendheffers te herinneren aan hun verplichtingen in de bouw en het onderhoud van kerken en pastorieën⁵⁴. Verschillende pastoors in het decanaat Torhout hadden tot dan toe vruchteloos een beroep gedaan op de tiendheffers om tussen te komen in het herstel van hun eigen pastorie. Zelfs gerechtelijke stappen brachten weinig zoden aan de dijk, zoals duidelijk werd in Aartrijke en Werken. Pastoors die putten uit hun eigen – ambtelijke of persoonlijke – financiële middelen konden daarentegen wel iets bereiken. Op die manier werden in Wingene en Lichtervelde de gewenste verbouwingen aan de pastorie mogelijk, en wel zonder een nutteloos proces. Ook pastoors die hun persoonlijke stempel wilden drukken op de bouwplannen moesten daarvoor zelf in hun eigen beurs tasten, zoals bleek in Handzame en Zedelgem. Een 18de-eeuwse pastoor kon dus niet zomaar gratis op een comfortabele woning rekenen.

54 L.DEVLIEGHER, *a.c.*, p.77-78. Niet toevallig dateren veel van de door Devliegheer bestudeerde bouwplannen, en ook deze van de pastorie van Zwevezele, die hij niet kent, van nà dit edict.